

JÓZEF M. FISZER (RED.)
EUROPEJSKA POLITYKA SĄSIEDZTWA

INSTYTUT STUDIÓW POLITYCZNYCH PAN I DOM WYDAWNICZY ELIPSA
WARSZAWA 2012, s. 328

Do 1 maja 2004 roku Unia Europejska nie potrzebowała osobnej polityki, osobnych ram współpracy z najbliższymi sąsiadami. Zasady współpracy były określone przez prowadzone negocjacje akcesyjne z państwami takimi, jak Polska, Czechy, Słowacja czy Estonia. Po tzw. dużym rozszerzeniu z 2004 roku przed Unią Europejską stanęło wyzwanie ustanowienia nowych ram współpracy z sąsiadami, którzy w najbliższej perspektywie nie mogli spodziewać się uzyskania członkostwa w Unii Europejskiej. Odpowiedzią na ten problem była Europejska Polityka Sąsiedztwa po raz pierwszy zaprezentowana w 2003 roku w komunikacie Komisji Europejskiej. Skonkretyzowane propozycje Unii Europejskiej, skierowane ku państwom Europejskiej Polityki Sąsiedztwa, ukazały się w maju 2004 roku. Zarówno Unia Europejska, jak i państwa objęte EPS wiązały z nową unijną polityką duże nadzieje. W pierwszej wersji polityką sąsiedztwa objęto takie państwa, jak: Algieria, Białoruś, Egipt, Izrael, Jordania, Liban, Libia, Maroko, Mołdawia, Palestyna, Syria, Tunezja, Ukraina. W 2004 roku rozszerzono ten skład o Armenię, Azerbejdżan oraz Gruzję.

Europejska Polityka Sąsiedztwa jest przedmiotem zarówno krajowych, jak i zagranicznych badań naukowych. W ostatnim czasie na polskim rynku wydawniczym ukazało się kilka pozycji analizujących EPS. Literaturę przedmiotu w tym obszarze integracji europejskiej wzbogacił także Instytut Studiów Politycznych PAN, wydając pod redakcją profesora Józefa M. Fiszera monografię naukową pt. „Europejska Polityka Sąsiedztwa”. Praca ta jest pokłosiem ogólnopolskiej konferencji naukowej nt. „Europejska Polityka Sąsiedztwa – cele, dotychczasowe doświadczenia i efekty oraz perspektywy”, zorganizowanej przez Zakład Europeistyki ISP PAN i Komitet Nauk Politycznych PAN.

Struktura pracy odzwierciedla jej problemowy charakter. Zebrane teksty Autorów zostały podzielone na pięć logicznie ułożonych części, co znacząco ułatwia lekturę. Oprócz części merytorycznej składającej się z dziewiętnastu artykułów, praca składa się z obszernego wstępu, w którym Redaktor dokonuje syntetycznego wprowadzenia do tematyki recenzowanej monografii naukowej.

Część pierwsza zatytułowana „Geneza i cele Europejskiej Polityki Sąsiedztwa” składa się z pięciu artykułów. Rozważania rozpoczyna tekst Pawła J. Borkowskiego pt. „Europejska Polityka Sąsiedztwa – gwiazda jednego sezonu?”. Autor w konkluzjach stwierdza, że EPS była gwiazdą jednego sezonu głównie ze względu na zbyt rozbudowane oczekiwania wobec faktycznych jej treści, co w zrozumały sposób rozwiało nadzieję państw objętych EPS, a zbudziło frustrację (s. 40). W kolejnym artykule Beata Jagiełło ukazuje Europejską Politykę Sąsiedztwa jako element nowej regionalizacji w skali europejskiej i globalnej. Z kolei Tomasz G. Grosse koncentruje się na analizie wschodniego wymiaru EPS w celu scharakteryzowania podejścia geopolitycznego Unii Europejskiej. W interesujący sposób przedstawia typologię geopolityki Unii Europejskiej, co w polskiej literaturze przedmiotu jest raczej pomijane. Z kolei Agnieszka Legucka dokonuje porównania koncepcji polityki wschodniej Unii Europejskiej poprzez analizę Nowej Inicjatywy Sąsiedztwa z 2002 roku, Wschodniego Wymiaru Unii Europejskiej z 2003 roku, Szerszej Europy z 2003 roku oraz EPS i Partnerstwa Wschodniego. Część pierwszą zamyka ciekawy artykuł Kingi Schlesinger ukazujący Europejską Politykę Sąsiedztwa z perspektywy społeczeństwa obywatelskiego. Celem tego artykułu – jak wskazuje Autorka – „jest porównanie funkcjonowania wymiaru południowego z wymiarem wschodnim Europejskiej Polityki Sąsiedztwa z perspektywy organizacji społeczeństwa obywatelskiego” (s. 90).

Część drugą zatytułowano „Europejska Polityka Sąsiedztwa ze szczególnym uwzględnieniem jej wymiaru wschodniego”. Ten najobszerniejszy fragment recenzowanej monografii składający się z sześciu artykułów otwierają rozważania Beaty Piskorskiej na temat implikacji Europejskiej Polityki Sąsiedztwa dla „partnerstwa strategicznego” Unii Europejskiej z Federacją Rosyjską. Autorka słusznie zauważa, że nieobecność w EPS Federacji Rosyjskiej przynosi negatywne konsekwencje głównie dla Unii Europejskiej, bowiem nie jest ona w stanie realizować celów w jej tak południowym, jak i wschodnim sąsiedztwie (s. 126). W drugim artykule tej części pracy Agnieszka Bryc prezentuje obraz Europejskiej Polityki Sąsiedztwa widziany z perspektywy rosyjskiej. Wartością dodaną jest ciekawe i autorskie przedstawienie strategii oddziaływania Rosji i Unii Europejskiej we wspólnym sąsiedztwie,

stawiając przy tym tezę: „Moskwa zauważa, że wizja zaangażowania UE w regionie poradzieckim w ramach Europejskiej Polityki Sąsiedztwa nie jest dopracowana” (s. 134). Podobnie Jelena Brodowska i Michał Słowikowski, piszą o stosunku Rosji do wschodnich inicjatyw Unii Europejskiej. Cennym kapitałem tego artykułu jest wykorzystanie literatury rosyjskojęzycznej, co pozwala przedstawić problem nie tylko z polskiej czy europejskiej perspektywy, ale także perspektywy rosyjskiej. Kolejny, krótki tekst autorstwa Wojciecha Śleszyńskiego prezentuje politykę Unii Europejskiej wobec Białorusi w perspektywie Europejskiej Polityki Sąsiedztwa i Partnerstwa Wschodniego. Z kolei Tomasz Stępniewski zastanawia się nad miejscem Białorusi i Ukrainy w polityce sąsiedztwa Unii Europejskiej, pytając czy jest to europeizacja czy peryferyzacja. W swoich rozważaniach stawia tezę, że „myślenie o wschodnim sąsiedztwie przez decydentów UE jest technokratyczne i pozbawione wrażliwości na specyfikę państw, wobec których działania Unii są podejmowane” (s. 184). Nie jest to jednak postawa kierowana wyłącznie w stronę państw wymiaru wschodniego. Unijny brak wrażliwości i aktywności dotyka także inne obszary świata. A jeśli już owa aktywność się pojawi, to w większości przypadków jest ona spóźniona (przykład reakcji na trzęsienie ziemi na Haiti czy wojnę gruzińsko-rosyjską z sierpnia 2008 roku). Część drugą zamyka artykuł autorstwa Pawła Olszewskiego i Kingi Schlesinger odnoszący się do Europejskiej Polityki Sąsiedztwa wobec Republiki Mołdawii. Autorzy zwracają uwagę na „delikatność” położenia Mołdawii między wpływami Federacji Rosyjskiej a Unii Europejskiej. Rekomendują zatem tak Mołdawii, jak i UE działanie z wyczuciem, aby nie obudzić w Moskwie poczucia zagrożenia, a tym samym nie doprowadzić do przekształcenia Naddniestrza w drugi Kaliningrad (s. 202).

Część trzecią pt. „Wymiar południowy i północny Europejskiej Polityki Sąsiedztwa” otwiera artykuł Katarzyny Stachurskiej-Szczesiak traktującej o południowym wymiarze EPS w postaci Unii dla Śródziemnomorza. Grzegorz Ronek z kolei pisze o Synergii Czarnomoskiej analizując jej cele, dziedziny współpracy oraz implementacje. Część trzecią kończą rozważania Justyny Misiągiewicz na temat energetycznego wymiaru Europejskiej Polityki Sąsiedztwa z ukazaniem roli Turcji jako państwa tranzytowego. Artykuł, oprócz opisu polityki energetycznej Turcji i UE, ukazuje także perspektywy tranzytu surowców energetycznych przez Turcję, a także analizuje znaczenie głównych projektów infrastruktury surowców energetycznych przez tureckie terytorium.

Część czwarta pt. „Rola Polski w Europejskiej Polityce Sąsiedztwa” składa się z dwóch artykułów. Izabela Albrycht dokonuje analizy działalności

polskich eurodeputowanych VI kadencji Parlamentu Europejskiej w obszarze Europejskiej Polityki Sąsiedztwa. Autorka, powołując się na dokument „Ranking polskich eurodeputowanych” opracowany przez Instytut Kościuszki pisze, że polscy europosłowie „animowali zmiany priorytetów zagranicznych Unii Europejskiej, w tym wzmacniali jej wymiar wschodni oraz zaangażowanie Unii we wsparcie demokratyzacji krajów Europy Wschodniej (...)” (s. 254–255). Natomiast Joanna Kamińska prezentuje rolę Polski w tworzeniu Partnerstwa Wschodniego jako wschodniego wymiaru EPS.

Część ostatnia, piąta, to „Bilans i perspektywy Europejskiej Polityki Sąsiedztwa”. Otwiera ją artykuł Wojciecha Szpocińskiego na temat wsparcia Unii Europejskiej dla państw obszaru wschodniego sąsiedztwa. Natomiast Agnieszka Cianciara w ciekawym artykule ukazuje genezę Partnerstwa Wschodniego oraz jego realizację w trakcie czeskiej i szwedzkiej prezydencji w Radzie Unii Europejskiej. W ostatnim artykule zarówno tej części, jak i całej monografii naukowej, Agata Włodkowska przedstawia Perspektywy Partnerstwa Wschodniego pisząc, że powodzenie tej koncepcji pozwoliłoby uwiarygodnić Polskę i w UE, i w państwach wschodnich (s. 328).

Europejska Polityka Sąsiedztwa jest w kryzysie. Zdanie to może stanowić wniosek generalny wyciągnięty po lekturze recenzowanej monografii naukowej. Słusznie we wprowadzeniu zauważa Józef M. Fiszer, że „większość autorów tutaj piszących dość krytycznie ocenia EPS i zwraca uwagę na fakt, iż staje się ona coraz mniej skuteczna. Podkreślają, że jest ona *de facto* „jednokierunkowa” i nie daje krajom, do których jest adresowana, praktycznie żadnej siły oddziaływania na europejskich partnerów” (s. 25). Główną przyczyną takiego stanu rzeczy jest przyjęcie w ramach Europejskiej Polityki Sąsiedztwa tzw. zasady warunkowości (*more for more*), czego dobrym przykładem jest polsko-szwedzka inicjatywa Partnerstwa Wschodniego oraz brak jasnych perspektyw uzyskania akcesji. Inną zupełnie kwestią jest to, czy Unia Europejska chce, aby państwa objęte EPS i Partnerstwem Wschodnim stały się jej integralną częścią. Mam tu na myśli spory między państwami członkowskimi UE w trakcie szczytu Partnerstwa Wschodniego w Warszawie, gdzie zastanawiano się, czy wobec tych państw używać słowa „europejskie” czy też nie¹.

Konferencja, której pokłosem jest recenzowana monografia naukowa, odbyła się w 2009 roku. Zatem od tego czasu minęły już 3 lata. Zasadniczo z jednej strony jest to wada tejże książki, jednak z drugiej – jej treść stanowi dobry przyczynek do weryfikacji tez stawianych przez poszczególnych Auto-

¹ D. Pszczółkowska, *Partnerstwo Wschodnie, czyli ocalone słowa na „e”*, „Gazeta Wyborcza”, 26.IX.2011.

rów w 2009 roku pod kątem obecnego stanu faktycznego. Książka jest oparta na dobrej bazie źródłowej, jednak jej mankamentem jest brak bibliografii do poszczególnych rozdziałów bądź wybranej bibliografii umieszczonej na końcu monografii. Warty zastanowienia jest także brak w strukturze pracy wykazu skrótów, co przy tej tematyce byłoby niezwykle cennym i pomocnym elementem służącym czytelnikowi, niekoniecznie mocno zagłębianemu w tematykę Europejskiej Polityki Sąsiedztwa i związaną z nią terminologią.

Mimo wykazanych mankamentów, książka spełnia swój cel – dostarczając nowej wiedzy na temat Europejskiej Polityki Sąsiedztwa. Jak wspomniano, jest także doskonałą okazją do oceny ewolucji EPS w okresie od **2010** roku do czasów obecnych. Treści zawarte w recenzowanej monografii pobudzają do refleksji nad stanem i przyszłością Europejskiej Polityki Sąsiedztwa. Mam zatem nadzieję, że jej odbiorcami nie będą wyłącznie studenci i naukowcy zajmujący się na co dzień Europejską Polityką Sąsiedztwa, ale także decydenci polityczni, których kompetencje dotyczą także i tego obszaru integracji europejskiej.

Adrian Chojan